

Педагогічна спадщина Івана Зязюна: музейний вимір
(за матеріалами виставки “Педагогіка добра академіка Івана Зязюна”)

Висвітлено особливості побудови музейної експозиції, присвяченої життєвому шляху та педагогічній спадщині І.Зязюна, на прикладі виставки “Педагогіка добра академіка Івана Зязюна”, що діяла у Педагогічному музеї України у 2015 р. і була організована спільно з Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

Ключові слова: Іван Зязюн, Педагогічний музей України, музейна експозиція, виставка

The article presents the peculiarities of building a museum exposition devoted to the life path and pedagogical heritage of I.Zyazyun, on the example of the exhibition "Pedagogy of the Good Academician Ivan Zyazyun", which was active in the Pedagogical Museum of Ukraine in 2015 and was organized in cooperation with the Institute of Pedagogical Education and Adult Education National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.

Key words: Ivan Zyazyun, Pedagogical Museum of Ukraine, museum exposition, exhibition

Одним із дієвих засобів дослідження і популяризації педагогічної спадщини Івана Зязюна є науково-експозиційна музейна діяльність. Це зумовлено тим, що музей є поліфункціональним осередком культури: він здійснює пошук першоджерел, збирає, зберігає, досліджує, і, зрештою, популяризує їх шляхом організації виставок. Сучасні музеєзнавці стверджують, що “музей, як специфічний, багатофункціональний соціокультурний механізм, спрямований на збереження історико-культурної спадщини, дослідження музейних пам’яток, разом з тим проводить значну науково-просвітницьку діяльність, здійснює експозиційну роботу” [2, с. 75]. Це справді так, адже завдяки властивостям музейних предметів, особливому їх поєднанні в експозиції музейна інформація набуває особливої переконливості, конкретності, емоційності. У Педагогічному музеї України “засобами експозиційно-виставкової діяльності транслюється специфічна музейна інформація з історії та сучасного стану української освіти і педагогічної науки. Значне місце у цій діяльності належить виставкам, що присвячені творчій спадщині відомих педагогів” [3, с. 164].

Мета цієї статті: висвітлити особливості побудови музейної експозиції, присвяченої життєвому шляху та педагогічній спадщині І.Зязюна, на прикладі виставки “Педагогіка добра академіка Івана Зязюна”, що діяла у Педагогічному музеї України у 2015 р. і була організована спільно з Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

Процес створення будь-якої музейної виставки складається з кількох етапів і розпочинається зі збирання експонатів, які будуть представлені в експозиції. Для того, щоб створити виставку про життєвий шлях та педагогічну спадщину І. Зязюна, наукові співробітники музею зібрали його педагогічні праці та праці про нього, фотодокументи, рукописи. Причому майбутні експонати виставки мали відповідати певним музейним критеріям. Йдеться про

відповідність матеріалів, що залучаються на виставку, критеріям музейного предмету, здатного одночасно впливати на емоційну, інтелектуальну і моральну сфери особистості, завдяки таким його властивостям: інформативності (здатності нести інформацію), атрактивності (здатності залучати увагу відвідувача), експресивності (здатності викликати асоціації і здійснювати емоційний вплив), репрезентативності (здатності відображати дійсність у типових та унікальних рисах).

Відібрані за цими критеріями предмети, пов'язані з життям і діяльністю І. Зязюна, стали не лише впливовим засобом формування переконань у наших сучасників про важливість основних педагогічних ідей І.Зязюна, а й збагатили фонди музеїв, яким належить провідна роль у збиранні й популяризації спадщини педагога. Йдеться про новостворений Меморіальний музей-садибу Івана Андрійовича Зязюна у с. Пашківка Ніжинського району Чернігівської області та Педагогічний музей України. Загалом на виставці було представлено 130 експонатів: фото 1950—2010-х рр., особисті речі, документи, рукописи, наукові праці, подарунки. Провідною ідеєю виставки “Педагогіка добра академіка Івана Зязюна” стали слова самого педагога з його книги “Педагогіка добра”: “Щось у мені було закладене природою, що кликало невгамовністю внутрішньої потреби до рішучої дії зробити для когось добротворне й величне, підняти когось до вершин людськості” [1, с. 278].

Структурно виставка “Педагогіка добра академіка Івана Зязюна” складалася з кількох розділів, об'єднаних у цілісну експозицію за історико-хронологічним і комплексно-тематичним принципом. Перший розділ — “Становлення” — було присвячено шкільним рокам, родині та студентській порі Івана Зязюна. Народився вчений у с. Пашківка на Чернігівщині. До речі, село це знаходиться неподалік від станції Крути. Зрозуміло, що радянська пропаганда замовчувала факт протистояння українських студентів воєнізованим загонам більшовиків, але спомин про героїв Крут зберігався в народній пам'яті. Вочевидь, що саме там, у дитячих спогадах, у родинній атмосфері поваги до культури предків та християнської віри треба шукати джерела непоказного, глибоко природного, споконвічного українства Івана Зязюна, відчуття малої батьківщини центром Всесвіту. Своїх батьків — Андрія Володимировича та Варвару Микитівну — він шанував безмежно і свою першу книгу “Естетичний досвід особи. Формування і сфери вияву” (1976) присвятив саме їм. В експозиції представлено цю книгу з напрочуд промовистим підписом: “Дорогим моїм батькові й мамі від сина з великою подякою за освіту і виховання”.

Перший професійний досвід І.Зязюна — завідувач будинку культури у рідному селі (1955—1956). А в 1956 р. він вирушає на Донбас, куди молодь Чернігівщини виїжджала на будівництво комсомольських шахт. Там здобуває першу професію — шахтаря-прохідника.

Гуманітарні проблеми педагогіки, естетики, театрального мистецтва стали об'єктом наукових зацікавлень І.Зязюна ще в студентські та аспірантські роки на філософському факультеті Київського університету ім. Т. Шевченка. Захист кандидатської дисертації “Особливості становлення й розвитку

естетичного сприйняття людини” (1968), творча викладацька робота у вищій школі у Дніпрі (тоді — Дніпропетровську), а потім у столиці, зміцнили в ньому переконання, що педагогіка — це зміст його життя, що в педагогічній дії є два рівнозначні суб’єкти — Людина і Людина, покликані створювати один одному відчуття спокою, рівноваги, щастя.

У книзі “Педагогіка добра” Іван Андрійович згадує про багатьох людей, які мали на нього значний вплив. Це передовсім шкільні вчителі, викладачі університету, і серед них В’ячеслав Кудін — науковий керівник кандидатської і консультант докторської дисертації І.Зязюна. “У моїй біографії професор Кудін — ціле життя”, — наголошував він. Своїми духовними вчителями Іван Андрійович вважав українських педагогів Антона Макаренка та Василя Сухомлинського, а також Григорія Сковороду.

Наступний розділ виставки мав назву “Ректор” і висвітлював період, коли І.Зязюн очолював Полтавський педагогічний інститут (1975—1990). Життя часто дарувало Івану Андрійовичу щасливі, доленосні зустрічі. Саме таким стало його знайомство з Федором Моргуном. Сталося це на Дніпропетровщині у 1969 році. А через кілька років за його сприяння І.Зязюн очолює Полтавський педагогічний інститут. До речі, за щасливим збігом обставин, саме 3 березня 1975 року, у день 37-річчя, його представляли колективу інституту як ректора. Полтавський період виявився знаковим у житті І.Зязюна: тут вповні розкрилися його організаторський талант, науково-творчий потенціал, громадянська активність, принциповість і людяність. Надзвичайно вимогливий до себе, він зумів запалити енергією педагогічний колектив інституту, надихнути його на плекання “педагогічних талантів”. Усім відомий унікальний експеримент полтавців з формування педагогічної майстерності вчителя, результатом якого було видання підручника “Основи педагогічної майстерності” (1988) та створення мережі кафедр педагогічної майстерності в усіх педагогічних вишах не лише України, але й колишнього СРСР. Візитівкою інституту став організований ректором хор “Калина”. Українська пісня була для І.Зязюна святиною. У сірі часи застою грандіозне поширення української пісні, виведення її на широку сцену було сміливим кроком, який наочно демонстрував, що ми — українці, що маємо суто свої духовні, мистецькі, естетичні скарби.

Життя повертається до людини різними гранями. Після Полтави І.Зязюну довелося пройти через великі випробовування на посаді міністра народної освіти в роки становлення незалежності України (1990—1992). Про цей період його життя розповідав розділ “Міністр”. Серед безперечних здобутків Зязюна-міністра — ухвалення Верховною Радою Закону України “Про освіту” у червні 1991 р., надзвичайна увага до становища учителя. В експозиції було представлено наказ про оплату праці вчительства, згідно з яким відбулося підвищення зарплатні для вчителів і декілька місяців учительство України одержувало найвищу зарплатню порівняно з іншими професіями за всю історію свого існування.

Своєрідним містком між розділами “Становлення” та “Ректор” і “Міністр” став цікавий експонат — композиція з використанням кераміки, яка

висвітлює основні віхи життєвого шляху Івана Андрійовича. Це подарунок до 75-річчя І.Зязюна від вихованців Державної спеціалізованої художньої школи-інтернату “Колегіум мистецтв у Опішні” (Полтавська обл.).

З 1992 році Іван Андрійович зосереджується на науковій роботі. А далі – новий поворот долі: організація академічного інституту. Тож наступний розділ виставки так і називався: “Іван Зязюн — фундатор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України”. Один із найцікавіших експонатів, представлених у цьому розділі, — робочий стіл І. Зязюна, за яким розроблялися плани на перспективу і писалися наукові праці, думалося про майбутнє і осмислювалося пережите.

Як педагог і вчений, І.Зязюн заслужив авторитет і повагу серед освітян. Тому не випадково, що розділ “Визнання” чи не найбільший на виставці: це і державні нагороди, і численні вітальні адреси, і подарунки до ювілеїв, і світлини з відомими людьми. Що ж давало сили жити і творити, що підтримувало у складні часи, що надихало? Насамперед, це, звісно, родина. Це захоплення риболовлею. Між іншим, про юшку Зязюна, присмачену “старим” салом, ходили легенди. Одним з найулюбленіших свят для Івана Андрійовича було храмове свято у рідному селі, коли за столом збиралася уся рідня. Справжнім натхненням для нього була рідна природа, а також фотографування. На виставці було представлено фотоапарат І.Зязюна та фото, зроблені ним особисто.

Завершальним акордом виставки була інсталяція “Оратор”. Відвідувачі музею мали змогу побачити збільшене фото Івана Андрійовича за трибуною. Іван Зязюн був неперевершеним оратором, блискуче, віртуозно володів мовою, пересипав її народними приповідками, образними порівняннями, яскравими алегоріями і метафорами. Його глибоко філософські і водночас зворушливо-емоційні виступи запам’ятовувалися надовго. І завжди у цих виступах провідною темою була педагогіка добра.

Справжнім святом стало урочисте відкриття виставки, що відбулося 3 березня 2015 р. у переповненій експозиційній залі Педагогічного музею України [4]. У вітальному слові президент НАПН України В.Кремень окреслив основні життєві віхи І. Зязюна, акцентувавши на провідних педагогічних ідеях ученого-педагога. Першу екскурсію виставкою провели директор Педагогічного музею України О.Міхно та заступник директора Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України Л.Хомич. Зі спогадами про І. Зязюна та про значення його філософсько-педагогічної спадщини виступили його улюблений учитель – професор В.Кудін, ректор Полтавського національного педагогічного університету ім. В.Г.Короленка М.Степаненко, академік НАПН України Г.Філіпчук, член-кореспондент НАПН України В.Хайруліна, сестра Івана Андрійовича Г.Лавріненко. У підсумковому слові модератор заходу академік-секретар відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України Н.Ничкало подякувала організаторам виставки, почесним гостям, а також рідним академіка-педагога, і висловила переконаність, що незабаром буде відкрито садибу-музей І.Зязюна у його рідному селі Пашківка (відкриття музею відбудеться 31 березня 2017 р.).

Виставка діяла у Педагогічному музеї України протягом з 3 березня до 15 травня 2015 р. За підсумками її функціонування можемо констатувати, що інтерес відвідувачів був досить високим: її відвідали близько двох тисяч осіб.

У 2018 р. виповниться 80 років від дня народження І. Зязюна, і до цієї дати Педагогічним музеєм України спільно з Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України заплановано проведення ювілейних заходів.

Література

1. Зязюн І. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / І. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.
2. Маньковська Р. Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку / Р. Маньковська // Краєзнавство. – 2013. – № 3. – С. 75–84.
3. Міхно О. Спадщина Василя Сухомлинського у виставковій діяльності Педагогічного музею України / О. Міхно // Збірник матеріалів ІХ Міжнародної наук.-практ. конф. і ХХІІІ Всеукр. пед. читань “Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Щоб у серці жила Батьківщина” (Луцьк, 15—16 вересня 2016 р.) / Упор. О. Сухомлинська, П. Олешко. — Луцьк : Надстир’я, 2016. — С. 194—198.
4. Урочисте відкриття виставки “Педагогіка добра академіка Івана Зязюна” [Електронний ресурс]. Одержано з http://pmu.in.ua/exhibitions/vistavka_pedagogika_dobra_zyazun/